

Elwira J. Kryńska
Uniwersytet w Białymstoku

Stan badań nad Komisją Edukacji Narodowej w kontekście jej jubileuszy

Jubileusz 240. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej sprawił, iż dorobek tej pierwszej instytucji oświatowej w Europie jest w centrum uwagi, nie tylko historyków wychowania, ale również tych, którzy polską tradycję oświeceniową traktują jako inspirację do reformowania systemu szkolnictwa XXI wieku.

Nie po raz pierwszy uroczystości upamiętniające powstanie KEN prowokują wzmożone zaciekawienie jej zasługami, i nie jest to jedynie okolicznościowy entuzjazm. Jubileuszowa rekonstrukcja aktywności Komisji Edukacji Narodowej jest już w zasadzie tradycją, dzięki której stan wiedzy o jej dokonaniach regularnie jest wzbogacany.

Kolejne obchody rocznicowe są też znakomitym pretekstem złożenia hołdu członkom i osobom współpracującym z Komisją Edukacyjną. Są to działania, które służą utrwalaniu pamięci historycznej. Jak pisał Ignacy Chrzanowski, historyk literatury i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, pamięć przeszłości „jest jedną z najważniejszych cech narodów kulturalnych w odróżnieniu od niekulturalnych, więc wszystkie narody obchodzą rocznice ważnych zdarzeń”¹, które zaś zdarzenia są ważne, to zależy od poziomu i od kierunku kultury danej epoki.

Uhonorowanie dorobku Komisji Edukacji Narodowej jest też pożądane z tego względu, iż jej osiągnięcia w zakresie reformo-

¹ I. Chrzanowski, *Komisja Edukacyjna i jej posiew*, Warszawa 1923, s. 15.

wania polskiej edukacji mogą być swoistego rodzaju prototypem współczesnej restrukturyzacji szkolnictwa, co w dobie rozprzestrzeniania się neoliberalnego podejścia do wychowania, nie jest bez znaczenia.

Choć Komisja Edukacji Narodowej natchnęła młodzież duchem obywatelskości i patriotyzmu, a tym samym przyczyniła się do przetrwania polskiej kultury i języka, to jednak zdarzało się, że poświęcone Komisji obchody rocznicowe były przyczyną konfliktów, nawet wówczas, gdy perspektywa czasowa była odległa i powinna łagodzić emocje oraz sprzyjać racjonalnej debacie upowszechniającej pracę i trud działaczy KEN. Spory toczony w XX wieku były inspirowane przez kwestie zbieżne z tymi w XVIII wieku, czyli były związane z argumentami politycznymi.

W ciągu stu lat od powstania Komisji Edukacji Narodowej, ukazało się, jak to obliczył Wiktor Hahn², 39 opracowań związanych z pierwszym w dziejach szkolnych ministerstwem oświaty³. Sytuacja zmieniła się po 1873 roku, kiedy to obchodzony we Lwowie jubileusz przyczynił się do przypomnienia zasług Komisji i pobudził do pogłębionych badań. Mimo że atmosfera – w jakiej odbywał się ten jubileusz – prowokowała do ostrych polemik poddających w wątpliwość sens fetowania Komisji Edukacyjnej. Twierdzono bowiem, że jest to obchód związany z likwidacją Zakonu Jezuitów.

Jubileusz 100. rocznicy powstania Komisji Edukacji Narodowej planowano połączyć z Walnym Zjazdem Towarzystwa Pedagogicznego, by w ten sposób umożliwić jak największej liczbie nauczycieli wzięcie udziału w uroczystościach. Zjazd zaplanowano w Krakowie, gdy przygotowania były w pełni zaawansowane,

² Wiktor Hahn (ur. 9 września 1871 w Wiedniu, zm. 2 listopada 1959 w Warszawie) – polski historyk literatury, bibliograf, profesor Uniwersytetu Lwowskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Warszawskiego.

³ Cyt. za: K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej 1873–1923–1973 (Przegląd dorobku i postulaty)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1971, nr 1, s. 11.

wówczas zaczęły pojawiać się trudności i przeszkody. Organizatorzy spotkali się z zarzutem „lekkomyślności” i uznano, że należy „całą ową myśl porzucić”⁴. W niektórych krakowskich dziennikach pojawiły się opinie, że „obchód jubileuszowy Komisji Edukacyjnej, to obchód zniesienia zakonu jezuitów...”⁵. Wprawdzie organizatorzy uroczystości nie reagowali na te zarzuty, ale na tydzień przed wyznaczonym terminem Zjazdu (17–19 lipca) Zarząd Główny Towarzystwa Pedagogicznego otrzymał wiadomość, że w Krakowie są wypadki cholery⁶, a zatem jubileusz należy odwołać. Również czołowi prelegenci jubileuszu odwołali swój udział w uroczystościach, np. Jan Działyński i Karol Libelt, usprawiedliwiając się złym stanem zdrowia. Józef Ignacy Kraśzewski, co prawda, nie odwołał uczestnictwa, ale ostatecznie swój odczyt przesłał na piśmie. Jego rozprawę zatytułowaną: KOMISJA EDUKACYJNA, JEJ PRACE I ZASŁUGI NA POLU WYCHOWANIA PUBLICZNEGO, przedstawił dr Karol Benoni⁷.

Towarzystwo Pedagogiczne wykazało się wielką determinacją i przeniosło Zjazd do Lwowa. Obchód 100. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej, mimo wielu przeszkód, odbył się w dniu 17 lipca 1873 roku:

Okolo godziny dziesiątej zaczęła się zapelniać coraz więcej obszerna sala ratuszowa. Główny zastęp tworzyli nauczyciele szkół ludowych i średnich; obok nich mieścili się przedstawiciele wszystkich stanów i wyznań: profesorowie uniwersytetu i akademii technicznej, członkowie rady szkolnej krajowej, duchowieństwo, członkowie rady miejskiej, literaci, publicyści, delegaci młodzieży akademickiej. Obie galerie przepelnione były publicznością⁸.

⁴ Ibidem, s. 12.

⁵ Ibidem, s. 13.

⁶ *Na pamiątkę stuletniej rocznicy ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej, Lwów 1873*, s. 11.

⁷ Ibidem, s.15.

⁸ Ibidem, s. 13.

W podsumowaniu obrad zwrócono uwagę na olbrzymie zasługi Komisji Edukacyjnej oddane polskiemu narodowi. Zauważono, iż Komisja podjęła olbrzymie dzieło

podźwignięcia narodu z wiekowej niedoli moralnej, w jakiej naród był pogrążony, i z tego zadania wywiązała się świetnie i zwycięsko, jako też z olbrzymim pożytkiem dla narodu⁹.

Trwałym rezultatem tego jubileuszu była publikacja zatytułowana NA PAMIĄTKĘ STULETNIJ RocznicY USTANOWIENIA KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ, wydana w 1873 roku nakładem Zarządu Głównego Towarzystwa Pedagogicznego¹⁰. Na jej treść złożyły się: opis uroczystości urządzonej przez Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie dnia 17 lipca 1873 roku, odczyt Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz referat Zygmunta Sawczyńskiego O ZADANIU WYCHOWANIA PUBLICZNEGO W OGÓLE, A W SZCZEGÓLNOŚCI W ZASTOSOWANIU DO POTRZEB NASZEGO NARODU.

Ponadto ukazały się: rozprawa Stanisława Sobieskiego oraz opracowane przez niego USTAWY KEN¹¹, a także prace o charakterze źródłowym, w tym publikacja Władysława Wisłockiego o Grzegorzcu Piramowiczu¹² oraz prace popularne i artykuły w czasopiśmie¹³ – świadczące o żywym zainteresowaniu działalnością pierwszej świeckiej instytucji oświatowej.

To przypomnienie doniosłej działalności Komisji Edukacji Narodowej spowodowało, jak zauważyła Kamilla Mrozowska

⁹ Ibidem, s. 16.

¹⁰ *Na pamiątkę stuletniej rocznicy....*

¹¹ S. Sobieski, *Zasady wychowania i nauki. Skazówki pedagogiczne i dydaktyczne osobliwie dla szkół wyższych. W stuletnią rocznicę ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów 1873; idem, *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej. Dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783, Lwów 1872.*

¹² W. Wisłocki, *Poczet chronologiczny prac drukowanych i rękopiśmiennych Grzegorza Piramowicza*, Kraków 1877.

¹³ S. Parasiewicz, *O życiu i pismach Grzegorza Piramowicza z poprzednim wspomnieniem o Komisji Edukacji Narodowej*, „Szkoła” 1879, nr 9.

– „Rosnące w ciągu najbliższych lat przekonanie o konieczności oparcia opracowań historycznych na dokładnej analizie źródeł”, dzięki temu publikacje zyskały większy walor naukowy i dostarczyły cennego, ciekawie wydanego materiału źródłowego¹⁴.

8 grudnia 1907 roku w Warszawie Stanisław Krzemiński – historyk, krytyk literacki, publicysta, sekretarz WIELKIEJ ENCYKLOPEDII POWSZECHNEJ ILUSTROWANEJ¹⁵, napisał: „**Nastaje wreszcie czas na podjęcie pracy zdolnej już dać historią: roztwierają się źródła**”¹⁶.

Ten czas na badania archiwalne zapoczątkował Teodor Wierzbowski. Wydał niebywale bogaty zbiór dokumentów Komisji Edukacji Narodowej. Znajomość tych źródeł przyczyniła się do znaczącego wzbogacenia wiedzy o jej dziejach. Z tego ogromnego dorobku wydawniczego dla historyków wychowania, szczególnie cenne są źródła wydane w latach 1901–1920: „Raporty szkół” (do 1907 ukazało się osiem zeszytów), „Raporty wizytatorów” (dwa), „Raport szkół niższych i o szkołach parafialnych” (wszystkie z Korony; szkolne zajmują 23 zeszyty, wizytatorskie 12) oraz protokoły z posiedzeń Komisji z lat 1773–1794 (siedem zeszytów). Dwa spośród nich zawierały protokoły Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych¹⁷, do których odwoływał się też Antoni Karbowski¹⁸ – historyk oświaty, zajmujący się także dziejami KEN. Do

¹⁴ K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 15.

¹⁵ *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana* – wydawana przez Saturnina Sikorskiego w latach 1890–1914 w Warszawie; największa polska encyklopedia powszechna (wydano 55 tomów do hasła *Patroklos*), nieukończona z powodu pierwszej wojny światowej.

¹⁶ S. Krzemiński, *Kommissya Edukacyjna, odczyt* [wydany w: „115 lat po zgaszeniu Kommissyi Edukacyjnej przez Targowicę”, s. 3; [przyp. E.J.K.], Warszawa 1908, s. 6.

¹⁷ *Ibidem*, s. 7–8.

¹⁸ A. Karbowski, *O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów 1893; *idem*, *Wychowanie fizyczne komisji Edukacji Narodowej w świetle historii pedagogiki*, Lwów 1902; *idem*, *System dydaktyczno-pedagogiczny Komisji Edukacji Narodowej*, „Przegląd Historyczny” 1905, t. 1; *idem*, *Pedagogika KEN w świetle systemów pedagogicznych XVIII w.* „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1907.

dziś jego prace stanowią cenne „świadczenie zarysowania się nowego kierunku w badaniach w zakresie historii wychowania w ogóle, a w odniesieniu do Komisji Edukacji Narodowej w szczególności”¹⁹. Ostatnia praca, którą opublikował Teodor Wierzbowski to książka zatytułowana: SZKOŁY PARAFIALNE W POLSCE I NA LITWIE ZA CZASÓW KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ, 1773–1794²⁰, ukazała się rok przed śmiercią autora.

Był to zarazem czas, kiedy ważyły się decyzje uczczenia 150. rocznicy powstania KEN. Ostatnia praca Teodora Wierzbowskiego stała się

jedną z pierwszych spośród tych, które zaznaczyły wzmożoną falę wydawnictw i prac badawczych pobudzonych drugim jubileuszem Komisji, a pierwszym obchodzonym w niepodległej Polsce²¹.

Rok 1923 uznano za rok pamięci Komisji Edukacyjnej, wynikało to nie tylko z rangi, jaką nadano obchodom tej uroczystości, ale także zasięgu, liczby wydanych artykułów i wagi wydawnictw, które w tym czasie ukazały się popularyzując dorobek KEN²².

¹⁹ K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 18.

²⁰ T. Wierzbowski, *Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej, 1773–1794*, Kraków 1921, należy wymienić jeszcze jedną monografię T. Wierzbowskiego, *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Monografia historyczna (składająca się z cz. A. opracowania i źródeł drukowanych i cz. B. źródeł archiwalnych)*, t. 1, Warszawa 1911. Później problematyką tą zajęły się: H. Pohoska, *Sprawa oświaty ludu w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków 1925; K. Mrozowska, *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, Wrocław 1956; T. Mizia, *Szkolnictwo parafialne w czasach Komisji Edukacji Narodowej*, Wrocław 1964; K. Bartnicka, *Wychowanie patriotyczne w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*, Warszawa 1973; I. Szybiak, *Nauczyciele szkół średnich Komisji Edukacji Narodowej*, Wrocław 1980 i inni.

²¹ K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 21–22.

²² *Ibidem*, s. 24.

Protektorat nad centralnymi obchodami objął Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski, co podniosło wartość uroczystości. Ale i tym razem nie obyło się bez utarczek. Obchody jubileuszu kwestionowało duchowieństwo, wskazując, że

Komisja Edukacyjna była naśladownictwem austriackiego józefinizmu, działała ku szkodzie Kościoła, ograbiła go z dóbr, odebrała mu szkolnictwo, które niezaprzeczoną własność stanowić winno²³.

Mimo że postępowe idee Komisji Edukacji Narodowej wywoływały sprzeciw jeszcze w XX wieku, to jednak jubileuszowe uroczystości szkolne odbywały się w całym kraju.

Obchody 150. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej i zgonu Stanisława Konarskiego były subwencjonowane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ukazały się wówczas prace m.in.: Władysława Smolińskiego *PRZEWRÓT UMYSŁOWY W POLSCE WIEKU XVIII*, wydanie drugie uzupełnione i opatrzone licznymi ilustracjami oraz Stanisława Konarskiego *O SKUTECZNYM RAD SPOSOBIE ALBO O UTRZYMYWANIU ORDYNARYJNYCH SEJMÓW* (druk anastatyczny)²⁴.

Komitet jubileuszowy ufundował ponadto 6 popiersi dłuta Aleksandra Borańskiego przedstawiających Stanisława Konarskiego, Grzegorza Piramowicza, Ignacego Potockiego, Hugona Kołłątaja, Juliana Ursyna Niemcewicza i Joachima Chreptowicza, które przekazano Ministerstwu Oświaty. Wykonano także pocztówki przedstawiające wymienione postaci i rozprowadzono je wśród młodzieży szkolnej. Fundusze na pokrycie tych wydatków zgromadzono w drodze zbiórki, zwłaszcza wśród nauczycieli.

²³ K. Czapliński, *Gasciele światła*, „Robotnik”, 14.10.1923, nr 280.

²⁴ Wydawnictwo Obchodów 150-ej Rocznicy Ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej i Zgonu Stanisława Konarskiego, W. Smoliński, *Przezwrot umysłowy w Polsce wieku XVIII. Studia Historyczne*, wyd. II, uzup., Warszawa 1923; S. Konarski, *O skutecznym rad sposobie albo o utrzymywaniu ordynaryjnych sejmów. Studia Historyczne*, Warszawa 1923.

Jednak najbardziej trwałą pamiątką tego jubileuszu były opublikowane z tej okazji wydawnictwa i artykuły. Według bibliografii zebranej przez Wiktora Hahna należy wymienić:

60 tytułów gazet codziennych i periodyków, w których ukazały się artykuły okolicznościowe, przy czym na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że ogromne zaangażowanie wykazała prasa prowincjonalna, która nie tylko informowała o organizowanych przez społeczeństwo akademiach, lecz także zamieszczała stosowne artykuły, oddając im niejednokrotnie szpalty w wielu numerach²⁵.

Pogłębiony opis i pełną bibliografię prac ogłoszonych z okazji 150. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej opublikowano m.in. w znanych periodykach pedagogicznych jak i w „Przeglądzie Bibliograficznym”²⁶.

Z opracowań zamieszczonych w czasopismach, za Kamillą Mrozowską, warto przypomnieć artykuły np. Władysława Koryckiego, KOMISJA EDUKACYJNA A PEDAGOGIKA WSPÓŁCZESNA, Józefa Lewickiego GENEZA KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ oraz KOMISJA EDUKACYJNA W ŚWIETLE SWYCH UNIWERSAŁÓW, Waław Tokarz opublikował cenną rozprawę KOMISJA EDUKACYJNA I UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI, zaś Henryk Rowid zabrał głos na temat: „Komisja Edukacji Narodowej a obecne poglądy w wychowaniu i nauczaniu”²⁷. Spośród prac monograficznych na szczególną uwagę zasługuje opracowanie m.in.: Hanny Pohowskiej SPRAWA OŚWIATY LUDU W DOBIE KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ²⁸, Zygmunta Kukulskiego

²⁵ Cyt. za: K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 26.

²⁶ W. Hahn, *Bibliografia prac ogłoszonych z powodu 150 rocznicy ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej i zgonu St. Konarskiego*, „Rocznik Pedagogiczny”, ser. II, t. 2, 1924; S. Kot, *Plon wydawniczy 150-tej rocznicy KEN*, „Przegląd Bibliograficzny” 1924, nr 3; S. Świdwiński, *Pokłosie wydawnictw ku czci Edukacji Narodowej*, „Przyjaciel Szkoły” 1924, z. 9-10.

²⁷ Por. K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji...*, s. 27.

²⁸ H. Pohowska, *Sprawa oświaty ludu w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków 1925, Wyd. Komisja do Badań Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce, „Prace monograficzne z dziejów wychowania i szkolnictwa w Polsce”, nr 6.

PIERWSI NAUCZYCIELE ŚWIECCY W SZKOLE WYDZIAŁOWEJ LUBELSKIEJ W DOBIE KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ²⁹. Ponieważ praca Zygmunta Kukulskiego została wydana tuż przed drugą wojną światową, z tego względu nie wywołała większego zainteresowania, na które zasługiwała. Była to pierwsza praca podejmująca ważki problem polityki Komisji Edukacji Narodowej – zeświecczenia szkolnictwa. Interesująca jest też praca Melanii Skorzepianki FELIKS ORACZEWSKI REKTOR KAKOWSKIEJ SZKOŁY GŁÓWNEJ³⁰, chociaż zdaniem K. Mrozowskiej sporo jej ocen po szczegółowej analizie źródeł, „należałoby poddać rewizji”³¹.

Dogłębna analiza ustawodawstwa KEN była przedmiotem zainteresowania Józefa Lewickiego, który gromadził też materiały i korespondencję Hugona Kołłątaja dotyczącą jego działalności organizacyjno-pedagogicznej. Druga wojna światowa przerwała tę pracę, materiały uległy zniszczeniu, a „zasłużony historyk szkolnictwa i historiograf Komisji Edukacji Narodowej zginął w czasie okupacji. Los jego podzieliło wielu innych”³².

W czasie drugiej wojny światowej przepadła znaczna część zgromadzonych i opublikowanych materiałów m.in. dotyczących Komisji Edukacji Narodowej. Ich odtworzenie tylko w niewielu przypadkach było możliwe. Zniszczeniu uległ także znajdujący się w Archiwach Akt Dawnych w Warszawie zespół archiwalny Komisji.

Prace podjęte po wojnie trzeba było rozpocząć na znacznie uszczuplonym i rozproszonym materiale źródłowym, mimo to w okresie Polski Ludowej doszło do odtworzenia i wzbogacenia historiografii Komisji Edukacji Narodowej.

²⁹ Z. Kukulski, *Pierwsi nauczyciele świeccy w szkole wydziałowej lubelskiej w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin 1939.

³⁰ M. Skorzepianka, *Feliks Oraczewski rektor Kakowskiej Szkoły Głównej*, Kraków 1935.

³¹ K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 31.

³² Wydawca korespondencji J. Śniadeckiego L. Kamykowski zmarł 13 XI 1944 r. Świetny znawca szkolnictwa jezuickiego Stanisław Bednarski zmarł w Dachau 16 VII 1942 r. Cyt. za: K. Mrozowska, *Trzy jubileusze Komisji Edukacji Narodowej...*, s. 31.

W ciągu 25 lat Polski Ludowej dorobek dotyczący Komisji Edukacji Narodowej został wzbogacony o 15 wydawnictw źródłowych, 13 monografii dotyczących działalności KEN, reformy Akademii Krakowskiej, poświęconych sprawom nadzoru pedagogicznego i administracji szkolnej, czy też programom nauczania. Zdecydowanie więcej niż edycji książkowych wydano opracowań poświęconych KEN w różnego typu czasopismach, studiach, zeszytach. Do pogłębienia tych badań przyczyniły się prace prowadzone w ramach Zespołu Oświecenia Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN oraz Pracowni do Dziejów Oświaty PAN kierowanej przez profesora Łukasza Kurdybachę, jak też Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN³³.

Obchody 200-lecia utworzenia Komisji Edukacji Narodowej stały się okazją do powszechnej dyskusji i działań na rzecz szkoły i wychowania młodzieży, upowszechniania kultury pedagogicznej w społeczeństwie, popularyzacji zawodu nauczyciela, czynów społecznych na rzecz szkoły i oświaty. Przebieg obchodów i akcja popularyzacji przybrały imponujące rozmiary. Józef Miąso napisał:

Najbliższa przyszłość zweryfikuje ostateczne efekty tej wielokierunkowej pracy w zakresie popularyzacji dzieła KEN oraz wcześniejszych i późniejszych polskich tradycji oświatowych (...). Ożywienie zainteresowań przeszłością oświaty i myśli pedagogicznej należałoby przetworzyć w zjawisko o charakterze trwałym, by w ten sposób uutorować drogę do stałej popularyzacji wyników prac badawczych³⁴.

Próby oceny i prezentację całości dorobku wydawniczego związanego z 200. rocznicą utworzenia Komisji Edukacji Narodowej

³³ Ibidem, s. 34.

³⁴ J. Miąso, *Pokłosie 200 rocznicy Komisji Edukacji Narodowej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1974, nr 2, s. 172-173.

podjęła się też Kalina Bartnicka w artykule zamieszczonym w „Rozprawach z dziejów oświaty”³⁵.

Z okazji obchodzonego jubileuszu, oprócz wymienionych publikacji, ukazały się i inne mniej lub bardziej dokładne i szczegółowe zestawienia bibliografii tematu umieszczane w pracach syntetycznych i monograficznych, które mogą służyć w istotny sposób osobom pragnącym zająć się badaniem zagadnień związanych z Komisją. Niezwykle ważne, moim zdaniem, jest SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU OBCHODÓW 200 ROCZNICY UTWORZENIA KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ³⁶.

Osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej godne są popularyzacji także w XXI wieku, zwłaszcza, że z ich perspektywy możemy uczyć się patrzeć na zjawiska współczesne jako rozwój i wynik procesów historycznych. W 2013 roku świętowano jubileusz 240. rocznicy utworzenia tej cenionej w kraju i na świecie instytucji oświatowej. Szczególny rozgłos uzyskała konferencja zorganizowana 15 października 2013 roku przez Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, w której, co rzadko się zdarza, osobiście uczestniczył Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Profesor dr hab. Michał Śliwa. W symposium aktywnie uczestniczyli m.in.: prof. dr hab. Julian Dybiec (UJ), prof. dr hab. Adam Massalski (UJK), prof. dr hab. Karol Poznański (APS), prof. dr hab. Irena Szybiak (UW).

Według Profesora Bogusława Śliwerskiego – Uniwersytet godnie przygotował się do obchodów rocznicowych KEN, niestety nikt z resortu oświaty w obradach nie uczestniczył:

Ministerstwo Edukacji Narodowej, je zlekceważyło (...).

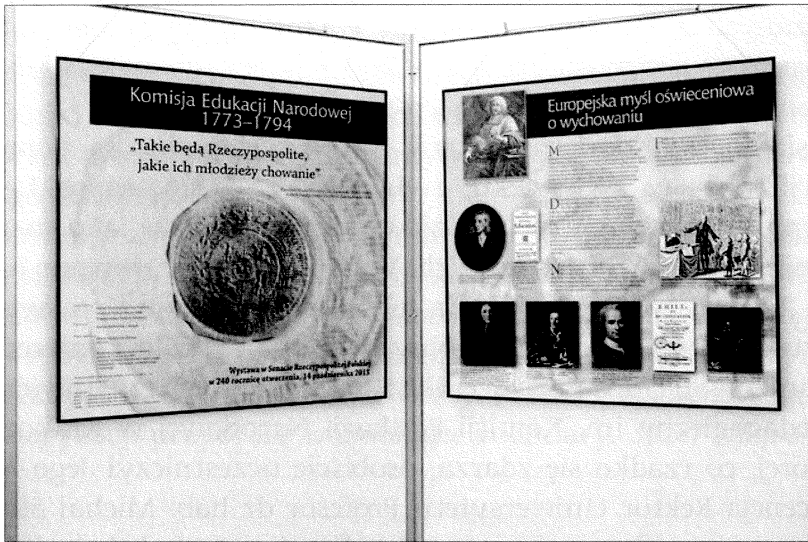
Tymczasem każdy, kto uczestniczył w konferencji historyków wychowania, mógł się przekonać, że pewne mechanizmy spr-

³⁵ K. Bartnicka, *Po jubileuszu 200-lecia utworzenia Komisji Edukacji Narodowej*, „Rozprawy z dziejów oświaty” t. XVIII/75.

³⁶ *Sprawozdanie z przebiegu obchodów 200 rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej*, Warszawa, grudzień 1973.

wowania władzy, w tym także oświatowej, nie zmieniły się od 240 lat. W porównaniu z tym, co miało miejsce ponad dwa wieki temu, dzisiejsza troska MEN o oświatę, szczególnie edukację elementarną, jawi się jako sabotaż wobec narodu i polskiego społeczeństwa³⁷.

Wystawa – *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794*.

Źródło: Senat RP.

Trzy dni później, 18 października 2013 roku Komisja Nauki, Edukacji i Sportu Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwo Historii Edukacji zorganizowały konferencję w gmachu Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Celem konferencji było uczczenie 240. rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej. Uczestniczyło w niej wielu znanych historyków oświaty i myśli pedagogicznej z całego kraju. Warto nadmienić, iż dopełnieniem toczących się dyskusji była wystawa

³⁷ <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com>, autor: Bogusław Śliwerski, Kto zna KEN, wtorek, 15 października 2013.

ilustrująca dzieło i wybitnych twórców KEN, zaprezentowana w holu Senatu.

Obchody 240. rocznicy utworzenia KEN mają służyć dobremu przygotowaniu się do „wielkiego jubileuszu” – 250. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej. Aby włączyć się w tę ogólnopolską inicjatywę uhonorowania dokonań Komisji Edukacji Narodowej, Centrum Edukacji Ustawicznej Uniwersytetu w Białymstoku podjęło dyskurs nad przyszłością polskiej edukacji korzystając z dorobku naszej kultury. To społeczne zaangażowanie zaowocowało jubileuszowym opracowaniem złożonym w 240. rocznicę powstania pierwszej w Europie świeckiej instytucji oświatowej.

Jestem przekonana, że obchody jubileuszowe 240. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej zaowocują również trwałym dorobkiem naukowym, a także wyzwolą nowe inicjatywy badawcze, co w kontekście neoliberalnego dyskursu edukacyjnego nie jest sprawą banalną.

Zdaniem Eugenii Potulickiej, profesor Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, **odchodzi się od kategorii obywatelstwa**

bowiem dominująca tu neoliberalna racjonalność eksponuje przede wszystkim indywidualizm, który z natury rzeczy wyklucza obywatelskość. Wiąże się z nim wprawdzie poczucie sprawiedliwości, uprzejmość, tolerancję, wspólne poczucie lojalności i solidarności, ale w toku edukacji powszechnej nie kontynuuje się już oświeceniowej tradycji wychowania dla obywatelstwa uczestniczącego. Instytucje międzynarodowe wyznaczają politykę oświatową w państwach, prowadząc do formowania jednostek ekonomicznych³⁸.

³⁸ Fragment wykładu Prof. E. Potulickiej, nt. *O kształceniu obywatelskim w Polsce i zagranicą*, wygłoszonego w trakcie XXVII Letniej Szkoły Młodych Pedagogów KNP PAN, zorganizowanej przez Dolnośląską Szkołę Wyższą we Wrocławiu, 27 września 2013 r.